

УДК 342-726-056.3

Філіпська Н.О.,

к.ю.н., викладач кафедри конституційного і міжнародного права
факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, totuchana@yahoo.com

Україна, м. Харків

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

У статті розглядаються питання реалізації права на працю та зайнятості для осіб з обмеженими можливостями, гарантоване національним і міжнародним законодавством. Досліджено позитивний досвід таких країн, як США, Канада, Австралія, країни Євросоюзу. В Україні стан реалізації права осіб з обмеженими можливостями на працю не є задовільним та потребує значних зусиль як з боку держави, так і з боку суспільства. Створення спеціального законодавства, яке б регулювало діяльність державних та недержавних органів з питань підтриманої зайнятості осіб з обмеженими можливостями, та їх всебічна підтримка, лобіювання інтересів на парламентському рівні дозволило б інтегрувати у суспільство цих осіб. З'ясовано, що впровадження та функціонування системи підтриманої зайнятості значно покращить ситуацію із працевлаштуванням та зайнятістю серед осіб з обмеженими можливостями.

Ключові слова: право на працю; особи з обмеженими можливостями; Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю; система підтриманої зайнятості; соціалізація.

Вступ. В Україні, як і у всьому цивілізованому світі, останніми роками все більше уваги приділяється питанню реалізації та дотримання прав осіб з обмеженими можливостями. Це зумовлено не лише зростанням кількості даної категорії осіб, а й процесом формування соціально орієнтованих держав та інклюзивного суспільства, суспільства рівних можливостей не лише на рівні законодавства, а й фактично.

Постановка проблеми. Важливим міжнародним документом у сфері прав осіб з обмеженими можливостями є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю 2006 року. Її прийняття стало поштовхом для багатьох країн розробити та вжити заходи щодо втілення у життя її положень. Зокрема, це стосується й державних гарантій щодо реалізації права на працю, визначену у ст. 27 (Праця та зайнятості). Кожна держава має свій власний шлях до побудови інклюзивного суспільства, де особи з обмеженими можливостями, незалежно від їх нозології, мають змогу на рівні з іншими брати участь у всіх сферах громадського життя.

Наявність бар'єрів у суспільстві значно ускладнює, а інколи й унеможливує реалізацію особами з обмеженими можливостями їх прав. Значна кількість осіб, які мають інвалідність, не можуть працевлаштуватися не лише через наявність певної групи інвалідності, а й через неготовність або небажання роботодавців до їх працевлаштування та, за необхідності, відповідного обладнання робочих місць. Слід додати й низку соціальних, економічних та політичних причин, які роблять питання реалізації права на працю в Україні досить болючим. Крім того, система роботи Державної служби зайнятості не є досконалою та не сприяє підвищенню рівня зайнятості, а як наслідок й соціалізації, адаптації та покращенню матеріального стану особи. Тож, є потреба створити дієвий механізм втілення у життя прав зазначеної категорії осіб.

Ступінь розробки. Питання доступу до сфери зайнятості, працевлаштування осіб з обмеженими можливостями входило до кола інтересів багатьох вчених – фахівців у різних галузях науки. Серед них вітчизняні та зарубіжні науковці-правознавці, фахівці з державного управління, ринку праці та соціального захисту, медицини, економіки зокрема Алпатов П.С., Зуб Т.С., Слюсар А.М., Кучменко Е.М., Маршавін Ю.М., Руженський М.М., Шурма І.М., Мартін Туркотт (Martin Turcotte, Канада), Елісон Лучано, Роберт Р. Дрейке, Гарі Р. Бонда (США) та інші. Однак, роботи зазначених вчених не повною мірою вирішують у правовому полі питання реалізації права на працю осіб з обмеженими можливостями, гарантоване як національним, так і міжнародним законодавством.

Метою даного дослідження є вивчення позитивного досвіду деяких країн у сфері зайнятості осіб з обмеженими можливостями. Аналіз та адаптація отриманих результатів до реалій України дав би змогу на даному етапі розвитку держави вирішити питання щодо працевлаштування та зайнятості осіб з обмеженими можливостями, в тому числі й з порушеннями ментальної (психоінтелектуальної) сфери. У статті були використані певні загальнонаукові **методи** досліджень, а саме: формально-логічний – для формулювання загальних понять, що забезпечують розкриття змісту права з обмеженими можливостями на працю та забезпечення державою його реалізації; порівняльно-правовий метод застосовано при дослідженні відповідності національних законодавств положенням міжнародно-правових актів у даній галузі; моделювання та прогнозування дозволили розробити пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства України в сфері забезпечення прав осіб з обмеженими можливостями на працю. Зазначені методи дозволили виокремити, сформулювати та запропонувати потенційні шляхи подолання в Україні негативної

тенденції зниження рівня зайнятості серед осіб з обмеженими можливостями.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сучасного суспільства нерозривно пов'язаний із участі у цьому процесі всіх його членів, в тому числі й тих, хто має певні особливості та відмінності через стан фізичного та/або психо-інтелектуального здоров'я. Науковці, які з точки зору різних галузей науки розглядали це питання, одноставно говорять про беззаперечну користь для держави активної участі осіб з обмеженими можливостями у різних сферах суспільства [3,7,10]. Працевлаштування та зайнятість зазначеної категорії осіб, на наш погляд, є однією із найважливіших умов для їх включення, соціалізації та уникнення таких негативних явищ, як сегрегація та маргіналізація. Як зазначає спеціаліст відділу аналітики та інформаційно-просвітницької роботи з питань недискримінації Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Л. Фурсова, чисельність працюючих осіб, які мають інвалідність, щороку зменшується, що відбувається на фоні збільшення кількості таких осіб у всьому світі [1].

Останнім часом у світі існує тенденція пошуку нових шляхів для оптимізації реалізації прав досліджуваної категорії осіб. Все більше уваги приділяється підтримці однієї з найуразливіших груп – осіб з психо-інтелектуальними та комплексними вадами. Це запровадження системою підтриманого проживання, прийняття підтриманого рішення як альтернативи обмеженню дієздатності, підтриманої зайнятості. У Україні цей досвід досить незначний та впроваджується здебільшого через діяльність громадських організацій, але деякі країни мають власний ефективний досвід підтриманої зайнятості, який вартий не лише дослідження, а й застосування.

Як зазначають американські дослідники (Елісон Лучано, Роберт Р. Дрейке, Гарі Р. Бонд, Дебора Р. Беккер, Елізабет Карпентер-Сонг, Сара Лорд та Пеггі Сварбрік та Сара Свенсон), які вивчають проблеми впливу праці та зайнятості саме на осіб зі значними психо-інтелектуальними вадами (SMI – serious mental illness), їх трудова діяльність у колективі може сприяти підвищенню рівня самоповаги, соціальної інтеграції, участі у житті громади, суспільства. Цей результат розглядається як одна з пріоритетних медичних та соціальних цілей, зокрема, для осіб з психо-інтелектуальними вадами. Разом із іншими медичними та корекційними заходами (психотерапією, медикаментозним лікуванням, підтримкою родини, навчанням) саме трудова діяльність може зіграти ключову роль у їх успішному одужанні або значному покращенні стану.

Вчені зазначають, що досить велика кількість осіб з вказаними порушеннями здоров'я мають бажання працювати та можуть бути успішними у досягненні певних трудових компетентностей за допомогою послуги індивідуальної підтриманої зайнятості [2]. Тобто, зайнятість для таких осіб є не лише однією із можливостей отримати матеріальну вигоду, а й ефективним методом самореалізації, соціалізації та навіть лікування.

На думку американських дослідників, підтримана зайнятість осіб з психо-інтелектуальними (ментальними) порушеннями має 8 основних складових: право вибору базується на виборі та бажанні клієнта; зосередження

фокусування на конкурентній зайнятості; поєднання ментального здоров'я та надання трудових послуг; увага до вподобань клієнта; планування заохочень на робочому місці; швидкий пошук роботи; постійне кар'єрне зростання; індивідуальна підтримка на роботі.

На їх думку, підтримана зайнятість ґрунтується на певних принципах, які відрізняють її від інших програм професійної підтримки та реабілітації, серед яких:

кожна людина, яка має бажання працювати, має на це право;

служби підтриманої зайнятості інтегровані зі службами охорони психічного здоров'я;

пошук відповідної роботи починається з моменту вираження інтересу до роботи, немає вимог щодо готовності до роботи, крім інтересу;

надається індивідуальне роз'яснення щодо вирішення проблем, пов'язаних із втраченою виплатою за непрацездатність;

спеціалісти з працевлаштування будують відносини з роботодавцями, бо особи з обмеженими можливостями отримують від роботи більше, ніж просто занятість; індивідуальна підтримка необмежена – і до, і після роботи;

дотримуються індивідуальні вподобання, що ефективно фокусує пошук роботи, яка відповідає його фізичним та розумовим здібностям та відповідає його інтересам [2].

Автори зазначають, що за останні 20 років IPS (Individual Placement and Support – індивідуальне працевлаштування та підтримка) розвинулося та поширилося на всю територію США та інші країни, починаючись як локальна, місцева програма для покращення стану зайнятості у селі Нью Хемпшир.

Як ще один приклад роботи сервісу підтриманої зайнятості в США, у Річмонді, штат Вірджинія, ще у 1986 році створена та успішно працює дотепер організація підтриманої зайнятості осіб з обмеженими можливостями SEV (Supported Employment of Virginia). Це приватна неприбуткова організація, яка орієнтована на надання допомоги особам з вадами здоров'я для підготовки, отримання та підтримки «інтегрованих, конкурентоздатних працівників, які отримують зарплатню» [3]. Тобто, комплексний підхід, який є політикою цієї організації, підготовка осіб з обмеженими можливостями до того чи іншого виду трудової діяльності також входить до компетенції даної організації, є, на наш погляд, надзвичайно важливими у вирішенні питання їх подальшого працевлаштування.

У Сан Дієго (Каліфорнія, США) у 2013 році виникла ініціатива створення системи підтриманої зайнятості для дорослих та літніх осіб. В рамках цієї ініціативи створено 5-тирічний Стратегічний план зайнятості (Five-Year Strategic Employment Plan) на період з 2014 по 2019 роки. Основною метою даного плану є зменшення стигми осіб з порушеннями психо-інтелектуальної сфери через розширення робочих місць, які підходять для осіб даної категорії. У 2013 році Департамент охорони здоров'я Сан Дієго ініціював запровадження підтриманої зайнятості та системи підтримки для дорослих та літніх осіб. Контракт для консультативних послуг був укладений із Корпорацією підтриманого проживання та компанією «робочої сили» Сан Дієго, які у партнерстві із Департаментом створили п'ятирічний стратегічний план працевлаштування на 2014–2019 роки. Ці зусилля

поставили в один ряд з Live Well Сан Дієго ініціативу округу протягом 10 років побудувати San Diego Workforce Partnership та Корпорацію підтриманого проживання для формування здорової, безпечної та процвітаючої общини. Метою стратегічного плану було знизити рівень негативу, несприйняття осіб з психо-інтелектуальними (ментальними) порушеннями через працевлаштування та підтримку їх трудової діяльності [4]. Тобто, підхід, застосований у Сан Дієго та який також включає в себе й декілька етапів підготовки зазначеної категорії осіб до того чи іншого виду трудової діяльності, є надзвичайно важливим у вирішенні питань доступності та інклюзії.

Канада є досить соціально орієнтованою державою, яка через діяльність державних та недержавних інституцій намагається створити умови та можливості для реалізації прав всіх категорій населення. Попри це, на рівні уряду усвідомлюється наявність низки бар'єрів між особам з обмеженими можливостями та суспільством, що заважають реалізації низки прав і свобод цих осіб (повна участь в усіх сферах суспільного життя). Наприклад, у лютому 2018 року Міністр науки та Міністр спорту та з питань осіб з обмеженими можливостями Крісті Дункан представила близько 600 затверджених проєктів щодо доступності проєктів (Enabling Accessibility Fund – EAF) загальною вартістю 15,5 млн. доларів. Вона зазначила, що і держава, і суспільство буде мати користь від того, що в життєдіяльність суспільства включені всі його члени, а проєкти, які ухвалені в рамках діяльності Фонду забезпечення доступності, спрямовані саме на це. Міністром відмічено, що ентузіазм та зацікавленість у роботі Фонду щороку зростає, завдяки чому громадяни Канади, які мають інвалідність, можуть у повній мірі брати участь у житті громади, а також отримувати робочі місця [5].

Через такі програми, як EAF уряд Канади вживає заходи для побудови більш інклюзивної, доступної та сталої Канади. Починаючи з 2018–2019 року, EAF бюджетні гранти та вклади зростають до 20,65 млн. доларів. Передбачається фінансування малих та середніх проєктів, в тому числі проєкти, орієнтовані на молодь, націлені на покращення доступності канадського співтовариства та робочих місць. З моменту створення у 2007 році EAF, уряд Канади фінансував більше 3000 проєктів, які допомогли тисячам канадців посилити доступ до їх програм співтовариств, послуг та місць для роботи, працевлаштування [6].

Фундація Ріка Хансена, створена у Канаді як недержавна організація ще у 1987 році, допомагає зробити населені пункти більш доступним за всіма напрямками для осіб з обмеженими можливостями. На офіційному сайті цієї організації зазначено, що загалом у Канаді налічується близько 4,4 мільйони осіб з обмеженими можливостями різного генезу – фізичними, ментальними, психіатричними, пов'язаними із навчанням тощо. І це «єдина меншина, до якої може потрапити кожен з нас» [5].

Хоча ще декілька років тому ситуація була дещо гірше. Статистика свідчить про несприятливу, порівняно із іншими людьми, ситуацію у сфері працевлаштування та зайнятості серед осіб з обмеженими можливостями. Так, М. Туркотт зазначає, що станом на 2011 рік рівень зайнятості канадців, які мають інвалідність, віком 25-64

роки склав 49%, порівняно з 79% для канадців без інвалідності. Далі він порівнює відсоток працевлаштованих залежно від ступеню втрати здоров'я – рівень зайнятості осіб з незначною інвалідністю складає 68%, в той час, як для осіб з помірною інвалідністю 54%, з тяжкою – 42% та дуже тяжкою – 26%. З одного боку, таке співвідношення є логічним, бо особа, яка страждає на тяжке захворювання, може бути не в змозі працювати. Однак, на наш погляд, якщо така особа має потребу у заробітку та бажання займатися трудовою діяльністю, необхідно створити для неї відповідні умови.

В той же час, як свідчить статистика, в розвинутих країнах мають місце дискримінаційні прояви. Згідно проведеного опитування, серед канадців з обмеженими можливостями 12% повідомили про те, що їх відмовляли у прийнятті на роботу протягом останніх 5 років через стан їх здоров'я. Цей відсоток збільшувався залежно від ступеню тяжкості захворювання та склав 33% серед осіб 25-34 років з тяжкою або дуже тяжкою інвалідністю. А випускники вишів, які мають інвалідність, з меншою вірогідністю займали керівні посади [7]. Однак, ми вважаємо, що зазначені вище заходи з розвитку підтриманої зайнятості значно зменшать подібні дискримінаційні прояви.

Як вже зазначалося, ідея підтриманої зайнятості для осіб з обмеженими можливостями виникла та розвивалася у США та Канаді, однак країни Європи також підтримують та впроваджують цю ідею. Європейська рада підтриманої зайнятості створена у 1993 році задля поширення та розвитку цієї системи у Європі. Варта уваги політика ради та формування свідомості роботодавців щодо необхідності та взаємної корисності впровадження такої системи у сфері їх діяльності. У інформаційному листі, адресованому саме роботодавцям, зазначено, що вони мають можливість бути частиною всевітнього сервісу, який принесе такі ж переваги для вашої компанії, як і особам із соціально незахищених груп. Спираючись на світовий досвід, зазначено, що колеги по роботі доброзичливо та схвально ставляться до людей, які рекрутовані у процесі підтриманої зайнятості, робоча атмосфера у колективі покращується [8]. Зміст цього інформаційного листа визначає та аргументує ті переваги, які отримує роботодавець, якщо він стане частиною програми підтриманого працевлаштування та сприятиме зайнятості осіб з обмеженими можливостями.

В Австралії розроблена та затверджена урядова Національна стратегія на 2010–2020 роки для впровадження Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Уряд Австралії врахував інтереси осіб з обмеженими можливостями, провівши наради та консультування з ними, їх родинами та опікунами з метою доведення до відома цієї стратегії. Найбільш вагомо те, що це гарантувало дійсне відображення у Стратегії пріоритетів осіб з обмеженими можливостями на території всій Австралії [9].

Висновки. Таким чином, аналізуючи вищевикладене, можна підсумувати наступне:

– система підтриманої зайнятості є ефективним механізмом реалізації права на працю для осіб з обмеженими можливостями;

– зважаючи на те, що система підтриманої зайнятості достатньо апробована у ряді країн, слід розглянути можливість її адаптування та запровадження в рамках діяльності Державної служби зайнятості, органів соціального захисту населення та недержавних громадських організацій, використовуючи досвід Канади, США, деяких європейських країн. Державна підтримка реалізації права осіб з обмеженими можливостями на працю через широке запровадження системи підтриманої зайнятості, на наш погляд, може бути втілена через створення низки юридичних гарантій. Тобто ми вважаємо, що доцільно створити парламентську комісію з питань реалізації вимог ст. 27 Праця та зайнятості Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

Література

1. Фурсова А. Права людей з інвалідністю. УГСПЛ / офіційний сайт / Українська Гельсінкська спілка з прав людини. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-lyudej-z-invalidnistyu-l-fursova> /Дата звернення: 26.07.2018)
2. Alison Luciano, Robert E. Drake, Gary R. Bonda, Deborah R. Beckera, Elizabeth Carpenter-Song, Sarah Lord, Peggy Swarbrick, and Sarah J. Swanson. Evidence-based supported employment for people with severe mental illness: Past, current, and future research / A. Luciano et al. // Journal of Vocational Rehabilitation, 40 (2014). – P. 1-13
3. Supported Employment of Virginia / URL: www.supported-employment.com назва з екрану. (Дата звернення: 16.06.2018)
4. Supported Employment – San Diego Workforce Partnership. Назва з екрану. URL: <https://workforce.org/supported-employment/> / (Дата звернення: 03.08.2018)
5. Disability in Canada and around the world. Imagine not being able to participate fully in everyday life. Rick Hansen Foundation. / Назва з екрану. – URL: www.rickhansen.com/Our-Work/Accessibility-Certification-Program. (Дата звернення: 16.06.2018)
6. Government of Canada creates equal access and opportunities for people with disabilities. News provided by Employment and Social Development Canada, Feb 16, 2018 / назва з екрану. – URL: <https://www.newswire.ca/news-releases/government-of-canada-creates-equal-access-and-opportunities-for-people-with-disabilities-674319513.html>. (Дата звернення: 26.07.2018)
7. Martin Turcotte. Persons with disabilities and employment / назва з екрану. – URL: <https://www.statcan.gc.ca/pub/75-006-x/2014001/article/15-eng.htm>. (Дата звернення 10.08.2018)
8. Supported Employment for Employers. European Union of Supported Employment Position Paper. Education and culture DG / Назва з екрану. URL: http://euse.org/content/position_papers/Supported-Employment-for-Employers.pdf. (Дата звернення 22.08.2018)
9. Overview of the National Disability Strategy 2010–2020. Australian Human Rights Commission / сайт. URL: <https://www.humanrights.gov.au/our-work/disability-rights/about-disability-rights/overview-nds-national-disability-strategy-2010>. (Дата звернення 22.08.2018)

Australian Human Rights Commission / сайт. URL: <https://www.humanrights.gov.au/our-work/disability-rights/about-disability-rights/overview-nds-national-disability-strategy-2010>. (Дата звернення 22.08.2018)

10. Працевлаштування молоді з інвалідністю: Навч. посіб. / Ю.М. Маршавін, Д.Ю. Маршавін, М.В. Судаков, Л.В. Бондарчук; за заг. ред. Ю.М. Маршавіна. К.: ІТК ДСЗУ, 2010. 184 с.

References

1. Fursova L. Prava lyudey z invalidnistiu. UHSPPL / ofitsiyniy sait / Українська Гельсінкська спілка з прав людини.
2. Alison Luciano, Robert E. Drake, Gary R. Bonda, Deborah R. Beckera, Elizabeth Carpenter-Song, Sarah Lord, Peggy Swarbrick, and Sarah J. Swanson. Evidence-based supported employment for people with severe mental illness: Past, current, and future research / A. Luciano et al. // Journal of Vocational Rehabilitation, 40 (2014). – P. 1-13
3. Supported Employment of Virginia / URL: www.supported-employment.com назва з екрану. (Дата звернення: 16.06.2018)
4. Supported Employment – San Diego Workforce Partnership. Назва з екрану. URL: <https://workforce.org/supported-employment/> / (Дата звернення: 03.08.2018)
5. Disability in Canada and around the world. Imagine not being able to participate fully in everyday life. Rick Hansen Foundation. / Назва з екрану. – URL: www.rickhansen.com/Our-Work/Accessibility-Certification-Program. (Дата звернення: 16.06.2018)
6. Government of Canada creates equal access and opportunities for people with disabilities. News provided by Employment and Social Development Canada, Feb 16, 2018 / назва з екрану. – URL: <https://www.newswire.ca/news-releases/government-of-canada-creates-equal-access-and-opportunities-for-people-with-disabilities-674319513.html>. (Дата звернення: 26.07.2018)
7. Martin Turcotte. Persons with disabilities and employment / назва з екрану. – URL: <https://www.statcan.gc.ca/pub/75-006-x/2014001/article/15-eng.htm>. (Дата звернення 10.08.2018)
8. Supported Employment for Employers. European Union of Supported Employment Position Paper. Education and culture DG / Назва з екрану. URL: http://euse.org/content/position_papers/Supported-Employment-for-Employers.pdf. (Дата звернення 22.08.2018)
9. Overview of the National Disability Strategy 2010–2020. Australian Human Rights Commission / сайт. URL: <https://www.humanrights.gov.au/our-work/disability-rights/about-disability-rights/overview-nds-national-disability-strategy-2010>. (Дата звернення 22.08.2018)
10. Pratsvelashtuvannia molodi z invalidnistiu: navch. posib. / D.Y. Marshavin, M.V. Sudakov, L.V. Bomdarchuk; za zah. red. Y.M. Marshavina / K.: IPK DSZU, 2010. 184 s.

Filipska N.O.,

Ph.D. in law (candidate of science of law), lector of constitutional and international department, faculty № 4, Kharkiv University of Internal Affairs, totuchana@yahoo.com

Ukraine, Kharkiv

INTERNATIONAL EXPERIENCE ON IMPLEMENTATION AND PROVISION RIGHT TO LABOR FOR PERSONS WITH DISABILITY

The author of the article has studied the issues of the implementation of the right to labor and the right to employment for people with disabilities, guaranteed by national and international law. The author has researched the positive experience of such countries as the USA, Canada, Australia, the countries of the European Union. The state of the implementation of the right to labor for people with disabilities is not satisfactory in Ukraine, and requires significant efforts from both the state and society. The creation of special legislation regulating the activity of state and non-state agencies on the issues of supported employment of persons with disabilities, and their comprehensive support, lobbying interests at the parliamentary level would allow the integration of these people into society. It has been found out that the introduction and functioning of the system of supported employment will significantly improve the situation with placement and employment among people with disabilities.

Key words: right to work; person with disability; Convention on Rights of Persons with Disabilities; the system of Supported Employment; socialization.

УДК 325.86

Шуліка А.А.,

к.політ.н., доцент кафедри політології Дніпровського національного університету ім. О. Гончара,
andddriysm@gmail.com

Україна, м. Дніпро

ТЕОРІЯ ЗАЛЕЖНОСТІ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА КОНЦЕПЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

У статті представлено розуміння теорії залежності як форми політичного розвитку. Метою статті є аналіз с особливостей впливу теорії залежності на формування державної політики з метою оптимізації політичного розвитку. Серед методів, які використовувались при написанні статті необхідно виділити: системний, історичний, порівняльний методи. В статті вказується, що певні елементи теорії залежності є основою державного розвитку для багатьох країн сучасної Латинської Америки, а також певних країн Азії, Африки, але при цьому достатньо часто теорія залежності в державні політиці камуфлює авторитарні тенденції в політичному розвитку.

Ключові слова: теорія залежності, бідність, модернізація, політичний розвиток, девелопменталізм.

Постановка проблеми. Особливості сучасного політичного розвитку є достатньо актуальною темою сучасної політичної науки. Однолінійна теорія політичного розвитку, модернізації була основою державної політики більшості держав з середини ХХ століття. Певну роль у цьому зіграв той факт, що західні становлення теорії модернізації відбувалось на фоні становлення державності та демократичних політичних режимів в країнах Африки, Азії та Латинської Америки. Саме тому політичний розвиток на основі досвіду країн Західної Європи був доволі перспективним для нових країн. Дослідники передбачали, що всі країни, що розвиваються, в найближчому часі наздоженуть за основними показниками країни Заходу, стануть демократичними індустріальними державами з високим рівнем розвитку виробництва, науки, освіти і високим рівнем життя. Але копіювання досвіду політичного розвитку не сприяло формуванню великої кількості розвинених держав.

Ці обставини обумовили становлення альтернативних теорій модернізації, зокрема, теорію залежності. Деякі держави намагались інкорпорувати певні аспекти теорії залежності в державну концепцію розвитку та створити національні моделі розвитку. На сучасному етапі необхідно розглянути наскільки вдало альтернативні теорії залежності вплинули на політичний розвиток держав, що розвиваються.

Серед дослідників, що аналізували теорію залежності в сучасному світі варто виділити: Дарон Аджемоглу, Джеймс Робінсон, А. Перез-Лінац, В. Ферраро, Р. Чілкот.

Метою статті є аналіз с особливостей впливу теорії залежності на формування державної політики з метою оптимізації політичного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Рональд Чілкот [4] зазначає, що основні напрямки вивчення політичного розвитку можна умовно розділити на чотири підходи.

Перший, представлений Р. Алмондом та іншими, концентрує дослідницьку увагу на традиційних підходах і категоріях демократичного і політичного розвитку. На їх основі формується аналіз політичного розвитку за допомогою виокремлення етапів політичного розвитку з виділенням демократичного політичного режиму як вищої форми розвитку. «Однак ці концепції політичного

розвитку значною мірою спираються на англо-американський досвід у політиці» [4, р.35]

Дослідження в рамках другого підходу присвячені концепціям державного будівництва та орієнтовані на аналіз становлення конкретних держав, що є наслідком спроб об'єднати концепції націоналізму з сучасними інтерпретаціями політичного розвитку.

Модернізація є основою аналізу в рамках третього підходу аналізу розвитку. «Модернізація визначалася як універсальний для всіх країн процес перетворення традиційних суспільств у сучасні, де панують цінності ринкової економіки, раціоналізму, демократії тощо (так звана культура «модерніті»)» [1, с.36].

Теорія розвитку або девелопменталізм, який був основою прискореного державного, політичного, економічного розвитку в ХХ столітті, передбачає, що «розвиток і зростання розвиненого «першого світу» цілком узгоджуються з розвитком «третього світу» і що ці два світу просуваються вперед разом» [2, р.17]. Внаслідок провалів теорій політичного розвитку, девелопменталізму, класичних теорій модернізації сформувались різноманітні нові підходи у сфері оцінки успішності та основних шляхів розвитку. До них належать теорія залежності, яка передбачає, що «розвиток «першого світу» відбувається за рахунок «третього світу», що бідність «третього світу» викликана жадібністю і користолобством «першого світу» [2, р.18].

Теорія залежності відноситься до четвертого підходу аналізу політичного розвитку, який орієнтований на звинувачення попередніх теорій в нездатності вирішити проблему відсутності розвитку у відсталіх країнах [4, р.37]. Дослідники в рамках цієї теорії зосередилися на аналізі країн «третього світу», щоб розробити теорію альтернативного політичного розвитку. Теотоніо дус Сантуш розробив ідею «нової залежності» (депендетизм), щоб пояснити традиційну структуру відносин країн Латинської Америки, що розвиваються, з передовим капіталістичним країнам, особливо Сполученим Штатам Америки. На його думку залежність не є докапіталістичним етапом у розвитку суспільства, вона є особливою формою капіталістичного розвитку, яку можна назвати залежним капіталізмом. Залежністю є стан, коли